

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

bereider voor het genoom, er gebroederlijk een plaats. Onder meer aan de hand van een uitvoerig gedocumenteerde ontstaans-geschiedenis van de roman *Het monster van Frankenstein* — de achtergrond van de auteur Mary Wollstonecraft Godwin, haar moeder, een vooraanstaand feministe, de relatie met haar geleerde vader en met haar latere echtgenoot, de dichter Shelley — laat de auteur de complexiteit zien van de magische — en romantische — interactie tussen wetenschap en obscurantisme.

Zwart componeerde een fascinerend boek, grif gebruik makend van ‘freudiaanse’ en ‘jungiaanse duidingen’. Dat het in het vuur van zijn betoogtrant niet steeds helder is waar de geciteerde auteur, bijvoorbeeld Freud, ophoudt en de auteur Zwart begint, zij hem vergeven. Het boek bevat een fraai notenapparaat. Het is aanbevelenswaard voor ieder die van boeiende wetenschap houdt.

Noot

- 1 Geciteerd in: J. Presser (1947). Beeldbaarheid en beeldvorming in de jongste Amerikaanse historie. Inaugurale rede. In *Schrijfsels en schriften*. Amsterdam: Moussault, 1961.

Stemmen

Bespreking van

Jos de Kroon (2010). *De stem van de Ander: over (verbale) hallucinaties — Een psychiatrische en filosofische beschouwing*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 2699 0, 168 pp., € 19,90

GUY VERBRUGGEN

De wereld is vol geluiden, die zowel van buitenaf als van binnenuit komen. *De stem van de Ander* gaat over alle aspecten van verbale hallucinaties. De auteur behandelt dit onderwerp grondig en academisch. Etymologische en filosofische beschouwingen,

evenals de geschiedenis van de psychiatrie komen uitvoerig aan bod in zijn zeker niet luchtige exposé. Definities en indelingen komen daarbij in die mate voor dat het soms wat saai en weinig praktijkgericht dreigt te worden.

Maar er zijn heel wat interessante gedachten en feiten te lezen in dit boekje. Vooral de historische schetsen vond ik zeer lezenswaard. Ik geef enkele voorbeelden.

Victor Kandinsky (oom van de bekende schilder), een psychiater die zelf leed aan psychosen, publiceerde verschillende studies over het onderwerp. De levendigheid en authenticiteit van zijn relaas over zijn eigen hallucinatoire ervaringen waren voor die tijd (tweede helft negentiende eeuw) uitzonderlijk en baanbrekend te noemen. Hij definieert zijn ervaringen als ‘pseudohallucinaties’, niet voortvloeiend uit de buitenwereld of vanuit iets bovennatuurlijks, maar louter subjectieve waarnemingen, die in levendigheid en karakter lijken op echte hallucinaties maar geen objectieve realiteit bezitten.

De Kroon beschrijft uitvoerig het korte leven van Jeanne d’Arc (vijftiende eeuw) en de stemmen die zij hoorde vanaf haar dertiende jaar. Het leverde haar zowel de brandstapel op als een heiligverklaring bijna vijfhonderd jaar later.

De centrale stelling in dit boek is dat een hallucinatie niet zozeer een waarnemingsstoornis is als wel een denkstoornis. Het waarnemen en de hallucinatie in het bijzonder kan men niet loskoppelen van het denken, het interpreteren. Door de waarneming te bestuderen in samenhang met het denken en de interpretatie brengt De Kroon de hallucinatie in nauwe relatie met het symbolische systeem bij uitstek, de taal, het middel dat de interpretatie mogelijk maakt. En hier komt Lacan om de hoek kijken: het symbolische, de Ander, gaat aan de waarneming vooraf. In dit deel raakt De Kroon op dreef vanuit zijn lacaniaanse denken en jargon — wellicht dagelijkse kost voor hemzelf, maar een meer dan stevige maaltijd voor heel wat disgenoten.

Zeker voor psychotherapeuten die werken met psychotische patiënten en houden van geschiedenis, is dit werk aan te bevelen. De implicaties ervan voor de dagelijkse psychoanalytische praktijk zijn beperkt.

De schijn (bewegingen) van het brein

Bespreking van

Mark Kinet & Ariane Bazan (red.) (2010). *Psychoanalyse en neurowetenschap — De geest in de machine*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 2712 6, 261 pp., € 29,50

JOS DE KROON

In zijn *Naissance de la clinique* voert Michel Foucault de beroemde Franse anatoom Xavier Bichat uit het eind van de achttiende eeuw op om hem te laten zeggen dat alle bevindingen en overwegingen aan het ziekbed een tasten in het duister zijn (Foucault 1963). Pas wanneer de patiënt dood is, laat het lichaam de anatoom toe de waarheid omtrent de ziekte te achterhalen. De dood als brenger van de waarheid. De waarheid ligt blijkbaar verscholen in de dode materie. In onze tijd ligt dat heel anders, want wij kunnen bij leven het functionele lichaam in kaart brengen. Wij zien (dis)functionele onderdelen van het lichaam op kleurrijke beelden terwijl het hart klopt en het brein zoemt. Wij hebben vandaag de dood niet meer nodig om de waarheid van het lichaam te achterhalen. Maar welke waarheid zien wij wanneer we het werkende brein bestuderen?

Psychoanalyse en neurowetenschap doet verslag van de stand van zaken omtrent breinverkenningen in een psychoanalytisch perspectief. Alle auteurs zijn psychoanalyticus of psychoanalytisch *angehauchte* wetenschapper. Een groot aantal van hen volgt de

stroming in de huidige psychoanalyse om *neuroscience* te verbinden met de psychoanalyse, een bedrijvigheid die wel wordt aangeduid met 'neuropsychoanalyse'. Een minderheid is daarentegen kritisch en wijst op de onmogelijkheid van deze onderneming.

Vanwaar de enorme belangstelling van deze betekeniszoekers naar de hardware van ons bestaan? Wil men het vroege — en later verworpen — ideaal van Freud evenaren? Wil men grond onder de voeten voelen in het psychoanalytische moeras? Is het de laatste stuip trekking van een zieltogende psychoanalyse?

De onvoorwaardelijke interesse voor het subject wordt ingeruild voor of althans vermengd met een onbedaarlijke hang naar objectivisme. Het lijkt erop dat de psychoanalyse erbij wil horen en daarmee verraad pleegt aan haar hermeneutische oriëntatie. Zij heeft haar revolutionaire elan ingewisseld voor brave burgerlijkheid en een politiek correct sciëntisme. Nog even en wij gaan meedoen met de gedragstherapeuten om het impliciete geheugen wat anders te conditioneren.

Dit boek laat toch een wat andere tendens zien. Het laat alle nieuwigheden op het gebied van de *neuroscience* de revue passerend om ze vervolgens tegen het licht van de psychoanalyse te houden door bijvoorbeeld psychoanalytische aannames en hypothesen bevestigd te zien in neurowetenschappelijk onderzoek. Het onbewuste en de verdringing krijgen pas recht van bestaan wanneer zij hun basis vinden in neurale netwerken, zo lijkt het. Voorstanders van de neuropsychoanalyse verwachten dat deze nieuwe tak van wetenschap een overkoepelende theorie levert die de harde neurowetenschappen integreert met de subjectieve ervaring die de psychoanalyse bestudeert. Herhaalde malen wordt in het boek de waarschuwing geuit dat de psychoanalyse niet zomaar kan worden herleid tot de neurowetenschappen. Vanwaar dan toch 'ineens' die meer dan normale belangstelling voor alles wat met *neuroscience* heeft te